

حقوق مدنی (۴)

الزامهای بدون قرارداد

تألیف:

دکتر ایراندخت نظری

مدرس دانشگاه

مجمع علمی و فرهنگی مجد

عنوان و نام پدیدآورنده : حقوق مدنی ۴: الزامهای بدون قرارداد/تألیف
ایراندخت نظری.
مشخصات نشر: تهران، مجد، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۳۰۰ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۱۲۹-۱
موضوع : حقوق مدنی -- ایران
موضوع : مسئولیت (حقوق) -- ایران
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۲ ج ۷ ق ۶ / KMH۵۰۰
رده‌بندی دیوبی : ۳۴۶/۵۵۰۲۲
شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۲۸۰۷۸

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد تخلف را به ستاد ساماندهی حقوق تألیف و نشر (۴۴۲۶۳۳۱۶-۰۲۱) گزارش فرمایید.

حقوق مدنی (۴) الزامهای بدون قرارداد

تألیف: دکتر ایراندخت نظری

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۲ تعداد: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ و منحصر به «مجد» است.
دفتر مرکزی:

تهران، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان وحدت نظری، پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۶ - ۶۶۴۶۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۳-۱۲۹-۱

ISBN: 97 8-600-193-129-1

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم، تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۱

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (میری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷، تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۲

شعبه کریمخان: بلوار کریمخان، بعد از خردمند شمالی، پلاک ۴۳، واحد ۱ شرقی - تلفن: ۸۸۸۳۴۳۳۷

شعبه یزد: خیابان فرخی یزدی، مجتمع تجاری شقایق، طبقه هم کف - تلفن: ۶۲۶۸۶۷۰ - ۰۳۵۱

شعبه مشهد: خیابان دانشگاه، بعد از چهارراه دکتر، بازار کتاب گلستان، پلاک ۲، تلفن: ۸۴۰۵۵۳۷

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw6@yahoo.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۳۰۰۰۸۷۷۶۷

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرر حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

نشانه های اختصاری.....	۱۵
پیشگفتار.....	۱۷
طرح مطالب.....	۱۸
بخش اول: مسئولیت مدنی	۱۹
۱- طرح مطلب.....	۲۱
گفتار نخست : کلیات.....	۲۱
۲- تعریف.....	۲۱
۳- مسئولیت قراردادی و غیر قراردادی.....	۲۳
۴- نظریات مطرح در مورد مانی مسئولیت مدنی.....	۲۴
الف - نظریه تقصیر.....	۲۴
ب - نظریه خطر.....	۲۵
ج- نظریه مختلط.....	۲۵
د- نظریه تضمین حق.....	۲۶
۵- جمع بندی نظریات.....	۲۷
۶- مبانی مسئولیت مدنی در حقوق ایران.....	۲۷
۷- مسئولیت مطلق.....	۲۹
۸- مسئولیت نوعی.....	۳۰
گفتار دوم : ارکان مسئولیت مدنی.....	۳۳
طرح مطلب.....	۳۳
۹- نخست - خسارت یا ضرر.....	۳۳
۱۰- شرایط مطالبه خسارت.....	۳۵
الف - مسلم بودن.....	۳۵
ب- مستقیم بودن.....	۳۶
ج - جبران نشده بودن خسارت.....	۳۷
د- قابل پیش بینی بودن.....	۳۷

۳۹	۱۱- دوم - فعل نامشروع زبانبار
۴۰	۱۲- تقصیر و تعریف آن
۴۲	۱۳- انواع تقصیر
۴۵	۱۴- فرض تقصیر
۴۶	۱۵- اعمال زبانبار مشروع
۴۶	الف - دفاع مشروع
۴۶	ب- اجرای حکم قانون
۴۶	ج- حمایت زیان دیده
۴۸	د- اجرای حق
۴۸	۱۶- اضطرار
۵۰	۱۷- سوم - رابطه سببیت
۵۱	۱۸ - مسئولیت ناشی از فعل زیانبار اشخاص دیگر
۵۲	الف - مسئولیت ناشی از عمل معار و دیوانگان
۵۴	ب - مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگران
۵۵	ج - مسئولیت دولت ناشی از اعمال زیانبار کارکنان
۵۷	گفتار سوم : جبران خسارت
۵۷	۱۹- طرح مطلب
۵۷	۲۰- خسارت مادی
۵۸	الف - خسارت مالی
۵۸	ب - خسارت بدنی
۵۹	۲۱- خسارت معنوی
۶۰	۲۲- راههای جبران خسارت
۶۰	۱- دادن معادل
۶۲	۲- اعاده وضع
۶۲	۳- از بین بردن منبع ضرر
۶۴	گفتار چهارم : عوامل رافع مسئولیت
۶۴	۲۳ - طرح مطلب
۶۵	۲۴ - علت خارجی

۶۵	۱- قوه قاهره و حوادث اتفاقی
۶۷	۲- تقصیر زیان‌دیده
۶۸	۳- فعل شخص ثالث
۶۹	بخش دوم: کلیات مربوط به الزامهای خارج از قرارداد
۷۱	طرح مطالب
۷۱	۲۵- تعریف
۷۲	۲۶- عمل حقوقی و واقعه حقوقی
۷۳	۲۷- شبه عقد
۷۴	۲۸- شبه جرم
۷۴	۲۹- جرم
۷۵	۳۰- طرح قانون مدنی در بیان الزامات بدون قرارداد
۷۷	بخش سوم: مسئولیت متصرف مال غیر
۷۹	۳۱- طرح مطالب
۷۹	۳۲- نخست - تصرف عمدی یا استیلائی مال غیر
۸۰	۳۳- موضوع تصرف
۸۱	۳۴- رد عین
۸۲	۳۵- مسئولیت متصرف نسبت به منافع
۸۳	۳۶- مسئولیت متصرف نسبت به بدل مال
۸۴	۳۷- دوم - تصرف به عنوان اداره مال غیر
۸۶	۳۸- ماهیت اداره مال غیر
۸۸	۳۹- تمایز اداره مال غیر از عقد وکالت
۸۹	۴۰- شرایط تحقق اداره مال غیر
۸۹	الف - عدم امکان تحصیل اجازه
۹۰	ب - دفع ضرر
۹۱	۴۱- شرایط مربوط به مالک
۹۱	الف - عدم توانایی مالک در اداره اموال خود
۹۲	ب - عدم اذن یا منع مالک

۴۲ - شرایط مربوط به اداره کننده	۹۶
الف - شخصیت اداره کننده	۹۷
ب - اهلیت اداره کننده	۱۰۰
۴۳ - موضوع اداره مال غیر	۱۰۴
۴۴ - آثار اداره مال غیر	۱۰۶
۴۵ - اختیارات مدیر (قلمرو اداره مال غیر)	۱۰۶
الف - اقدامات مادی	۱۰۷
ب - اقدامات حقوقی	۱۰۹
نخست - عقود	۱۰۹
۱- تصرفات حقوقی ناقل عین یا منفعت	۱۰۹
۲- تصرفاتی که موضوع آن مستقیماً مال غیر نیست	۱۱۲
دوم - ایقاعات	۱۱۲
۴۶ - وظایف مدیر	۱۱۷
نخست - رعایت مصلحت غیر	۱۱۷
دوم - ارائه حساب زمان تصدی	۱۲۱
سوم - رد اموال اداره شده به مالک	۱۲۲
۴۷ - استمرار اداره	۱۲۲
۴۸ - مسئولیت مدیر	۱۲۴
۴۹ - امانی یا ضمانتی بودن ید مدیر	۱۲۵
۵۱ - عدم مسئولیت مدیر نسبت به خسارات ناشی از اقدام متعارف	۱۳۰
۵۲ - تعهدات مالک در برابر مدیر	۱۳۰
نخست - پرداخت هزینه‌های ضروری انجام شده	۱۳۱
دوم - پرداخت اجرت المثل عمل مدیر	۱۳۱
سوم - جبران خسارات وارد بر مدیر	۱۳۳
۵۳ - رابطه حقوقی مالک و مدیر با اشخاص ثالث	۱۳۴
نخست - رابطه مالک با اشخاص ثالث	۱۳۵
دوم - رابطه حقوقی مدیر با اشخاص ثالث	۱۳۷

بخش چهارم: دارا شدن بدون علت	۱۴۱
۵۴ - طرح مطلب	۱۴۳
۵۵ - مبنای مسئولیت در دارا شدن بدون علت	۱۴۳
۵۶ - شرایط دارا شدن بدون علت	۱۴۶
نخست - فقدان علت	۱۴۷
دوم - رابطه علتیت	۱۴۸
سوم - عدم تفسیر در از دست دادن دارایی	۱۵۰
چهارم - فقدان نفع شخصی	۱۵۲
پنجم - عدم امکان استناد به دعوای دیگر	۱۵۲
۵۷ - اثر دارا شدن بدون علت (جبران خسارت)	۱۵۳
بخش پنجم: ایفا ناروا	۱۵۷
۵۸ - طرح مطلب	۱۵۹
۶۰ - شرایط تحقق ایفا ناروا	۱۶۱
نخست - گرفتن مال	۱۶۱
دوم - ناروایی تسلیم	۱۶۱
۶۱ - اشتباه پرداخت کننده	۱۶۴
۶۲ - آثار ایفای ناروا	۱۶۵
۶۳ - وضعیت حقوقی معاملات واقع بر مالی که بدون حق دریافت شده	۱۶۶
بخش ششم: غصب	۱۶۷
۶۴ - طرح مطالب	۱۶۹
۶۵ - تعریف	۱۶۹
۶۶ - تحلیل عناصر غصب	۱۷۱
نخست - استیلا	۱۷۱
دوم - عدوان	۱۷۲
سوم حق غیر - (موضوع مورد استیلا)	۱۷۳
۶۷ - اعمال در حکم غصب	۱۷۴
۶۸ - موارد مذکور در ماده ۳۱۰ قانون مدنی	۱۷۵

- ۶۹ - تصرف در مال غیر به موجب عقد معاوضی فاسد ۱۷۶
- ۷۰ - اشتباه در تصرف مال غیر ۱۷۷
- ۷۱ - مورد مآخوذ بالسوم ۱۷۷
- ۷۲ - تصرفات قانونی بعد از انقضاء اجازه قانون ۱۷۸
- ۷۳ - مبنای مسئولیت ناشی از غصب ۱۷۹
- ۷۴ - مسئولیت غاصب ۱۸۰
- نخست - مسئولیت غاصب نسبت به عین ۱۸۱
- ۷۵ - الزام به رد عین مال مغضوب ۱۸۱
- ۷۶ - مکان تسلیم عین مال مغضوب ۱۸۳
- دوم - مسئولیت به دادن بدل ۱۸۴
- ۷۷ - بدل مال مثلی ۱۸۴
- ۷۸ - بدل مال قیمی ۱۸۶
- ۷۹ - بدل حیلوله ۱۹۳
- ۸۰ - مسئولیت غاصب نسبت به منافع مال مغضوب ۱۹۶
- سوم - مسئولیت غاصب نسبت به تغییرات در مال مغضوب ۱۹۷
- ۸۱ - افزایش قیمت مال مغضوب بر اثر عمل غاصب ۱۹۸
- نخست - زیادی عین و قابل انفصال از مال مغضوب است ۱۹۸
- دوم - زیادی عین و غیرقابل انفصال از مال مغضوب است ۱۹۸
- ۸۲ - کاهش ارزش مال مغضوب بر اثر عمل غاصب ۲۰۰
- ۸۳ - زراعت یا کاشت درخت در زمین غصبی ۲۰۲
- ۸۴ - اختلاط و امتزاج مال مغضوب با مال دیگر ۲۰۳
- ۸۵ - تصرفات متوالی غاصبانه (ایادی متعاقبه) ۲۰۴
- ۸۶ - مسئولیت غاصبین در برابر مالک ۲۰۴
- نخست - مسئولیت غاصبین متوالی نسبت به عین ۲۰۴
- دوم - مسئولیت غاصبین متوالی نسبت به بدل ۲۰۶
- سوم - مسئولیت غاصبین متوالی نسبت به منافع ۲۰۷
- ۸۷ - روابط غاصبین با یکدیگر ۲۰۹

۲۰۹.....	نخست - نسبت به عین
۲۱۱.....	دوم - نسبت به منافع
۲۱۲.....	۸۸ - معامله به مال مغضوب

بخش هفتم: اتلاف ۲۱۵

۲۱۷.....	۸۹ - طرح مطلب
۲۱۷.....	۹۰- تعریف و مبنای مسئولیت
۲۱۸.....	۹۱ - شرایط تحقق مسئولیت ناشی از اتلاف
۲۱۹.....	نخست - مباشرت در اتلاف
۲۱۹.....	دوم - رابطه علیت بین عمل و تلف
۲۱۹.....	۹۲- موضوع تلف
۲۱۹.....	الف - مال باشد
۲۲۰.....	ب - متعلق به غیر باشد
۲۲۱.....	۹۳- موضوع مسئولیت
۲۲۱.....	الف - رد مثل یا قیمت مال تلف شده یا جبران نقص
۲۲۲.....	ب - ساختن بنا به صورت اول یا پرداخت قیمت
۲۲۳.....	ج - پرداخت تفاوت قیمت زننده و کشته حیوان
۲۲۴.....	۹۴ - جهت رافع مسئولیت

بخش هشتم: تسبیب ۲۲۵

۲۲۷.....	۹۵ - طرح مطلب
۲۲۷.....	۹۶ - تعریف و مبنای مسئولیت
۲۲۸.....	۹۷ - شرایط تحقق مسئولیت
۲۲۸.....	نخست - وجود تقصیر
۲۳۱.....	دوم - رابطه بین فعل و زیان (رابطه سببیت)
۲۳۳.....	۱- نظریه برابری اسباب
۲۳۴.....	۲- نظریه سبب اصلی یا سبب تام
۲۳۵.....	۳- نظریه سبب نزدیک
۲۳۵.....	۴- نظریه سبب مقدم در تاثیر

- ۹۸ - اجتماع سبب و مباشر ۲۳۷.
- ۹۹ - مصادیق تسبیب در قانون مدنی ایران ۲۳۹.
- ۱۰۰ - مسئولیت مالک بنا ۲۳۹.
- ۱۰۱ - شخص مسئول - مالک بنا ۲۴۰.
- ۱۰۲ - مبنای مسئولیت مالک بنا ۲۴۱.
- ۱۰۳ - مسئولیت مالک بنا در قانون مجازات اسلامی ۲۴۴.
- ۱۰۴ - معافیت از مسئولیت ۲۴۶.
- ۱۰۵ - مسئولیت مالک یا متصرف حیوان ۲۴۸.
- ۱۰۶ - مبنای مسئولیت ۲۴۸.
- ۱۰۷ - مسئولیت متصرف حیوان ۲۵۰.
- ۱۰۸ - مسئولیت مالک حیوان در قانون مجازات اسلامی ۲۵۲.
- ۱۰۹ - عامل رافع مسئولیت ۲۵۳.
- ۱۱۰ - مورد ماده ۳۳۵ ق.م. (تصادم) ۲۵۴.

- بخش نهم: استیفا** ۲۵۹.
- طرح مطلب ۲۶۱.
- ۱۱۱ - ماهیت استیفا ۲۶۱.
- ۱۱۲ - استیفا از عمل دیگری ۲۶۳.
- ۱۱۳ - امر ۲۶۳.
- ۱۱۴ - عمل ۲۶۷.
- نخست - عمل باید عرفا دارای اجرت باشد ۲۶۷.
- دوم - عامل (مامور) باید عاداتا مهای آن عمل باشد ۲۶۷.
- سوم - مشروعیت عمل ۲۶۸.
- ۱۱۵ - شرایط مربوط به طرفین ۲۶۸.
- ۱۱۶ - شرایط آمر ۲۶۹.
- الف - اهلیت ۲۶۹.
- ب - قصد ۲۷۰.

۱۱۷- شرایط مامور	۲۷۱
الف- اهلیت	۲۷۱
ب - قصد	۲۷۲
۱۱۸- امانی یا ضمانی بودن ید مامور	۲۷۵
۱۱۹ - استیفا از مال دیگری	۲۷۵
۱۲۰ - اذن	۲۷۵
۱۲۱- استیفا منتفی	۲۷۷
۱۲۲- اجرت	۲۷۷
۱۲۳ - شرایط اذن دهنده	۲۷۹
الف - اهلیت	۲۷۹
ب - قصد	۲۷۹
۱۲۴ - شرایط استفاده کننده	۲۸۰
الف - اهلیت	۲۸۰
ب - قصد	۲۸۰
نمونه سوالات امتحانی	
۱ - اداره مال غیر	۲۸۵
۲ - اداره مال غیر و استیفا از عمل دیگری	۲۸۵
۳ - تبدیل ید امانی به ضمانی و مسئولیت ناشی از آن	۲۸۶
۴ - تصرف در حکم غصب	۲۸۸
۵ - ایادی متعاقبه در غصب	۲۸۸
۶ - مسئولیت اخذ بالسوم	۲۸۹
۷ - مسئولیت ناشی از تسبیب	۳۹۰
۸ - مسئولیت ناشی از غصب و مسئولیت مالک حیوان	۳۹۱
۹ - مسئولیت مالک حیوان	۳۹۲
۱۰- غصب و جبران خسارت وارد بر مال مغضوب	۳۹۳
۱۱ - استیفا از مال دیگری	۳۹۳

۲۹۴.....	۱۲ - اذن در استیفا از مال
۲۹۴.....	۱۳ - استیفا از عمل مجنون
۲۹۵.....	۱۴ - مسئولیت مالک ساختمان و مسئولیت ناشی از تسبیب
۲۹۵.....	۱۵ - مسئولیت مالک حیوان
۲۹۸.....	فهرست منابع

نشانه های اختصاری

علامت	مفهوم علامت
ق.م.	قانون مدنی
ق.م.ف.	قانون مدنی فرانسه
ق.م.ا.	قانون مجازات اسلامی
ق.آ.د.م.	قانون آیین دادرسی مدنی
ق.آ.د.ک.	قانون آیین دادرسی کیفری
ق.ب.ا.م.	قانون بیمه اجباری مسئولیت
ق.ا.ق.ب.ا.م.	قانون اصلاح قانون بیمه اجباری مسئولیت دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل اشخاص ثالث
ق.م.م.	قانون مسئولیت مدنی
د.ک.	رجوع کند
ج	جلد
ش	شماره
ص	صفحه
civ.	Civil
c.	Code
n.	Numéro (number)
P.	Page
s.	Suit
Dr.civ.	Droit Civil
éd.	édition
Préc.	Précité
T	Tome

www.ketab.ir

بیشگفتار

یکی از واحدهای درسی در دوره کارشناسی حقوق، درس حقوق مدنی ۴ تحت عنوان الزامات خارج از قرارداد می باشد که مطالب آن اختصاص به بیان مسئولیتهای قانونی دارد. مسئولیتهایی که قانون مدنی ایران آن را تحت عنوان «الزاماتی که بدون قرارداد حاصل می شود» مورد حکم قرار داده است.

در بعضی ترمهای تحصیلی که اشتغال به تدریس حقوق مدنی ۴ داشتم، متوجه شدم که منابع موجود برای استفاده دانشجویان کافی و مناسب نیست؛ زیرا بعضی از تالیفات یا بسیار گسترده و مفصل بود یا کوتاه و مختصر و بعضی دیگر نیز بیشتر به بحث در مورد مطالب خارج از سرفصل های تعیین شده برای این درس پرداخته بود. به همین علت اغلب تمام سرفصلهای مصوب وزارت علوم در این درس، تدریس نمی شد و در نتیجه دانشجویانی که قصد ادامه تحصیل و گذراندن آزمونهای کارشناسی ارشد یا سایر آزمونها را داشتند با مشکل مواجه می شدند.

به همین جهت تصمیم گرفتم مطالب مربوط به درس حقوق مدنی ۴ را مطابق با پلان قانون مدنی و آنچه که به عنوان سرفصلهای این واحد درسی در دوره لیسانس باید تدریس شود به رشته تحریر درآورم تا مورد استفاده دانشجویان و دانش پژوهان عزیز قرار گیرد.

امیدوارم کسانی که رشته حقوق را برای ادامه تحصیل انتخاب کرده اند و در آینده در این رشته فعالیت خواهند کرد و یا کسانی که اینک در این رشته به فعالیت مشغول هستند با تقویت قوه استنباط و استدلال خود و با مطالعه و تحقیق و تطبیق تالیفات داخلی و خارجی، نقش فعالی در اعتلای حقوق ایران ایفا کنند و گذاردن این رشته پویا و با اهمیت، نقش اصلی خود را از دست داده و حقوق کشور ما از حل مسائل نوظهور و برآورده کردن نیازهای حقوقی اجتناب ناپذیری که در نتیجه گسترش علوم و فنون و روابط اجتماعی به وجود می آید ناتوان بماند.

ایراندخت نظری - تهران

خرداد ۱۳۹۲

طرح مطالب - مطالب این تالیف در ۹ بخش تنظیم شده است . هر چند مسئولیت مدنی یعنی مسئولیت به جبران خسارت ، مهمترین اثر الزامات قانونی است ، اما در سرفصل درس حقوق مدنی ۴ ، بخشی به آن اختصاص داده نشده زیرا این درس واحد مستقلی را در دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی تشکیل می دهد اما چون در مباحث این کتاب ، با واژه مسئولیت مدنی سروکار خواهیم داشت بی مناسبت ندیدم که بخشی را بطور مختصر به آن اختصاص دهم ، تا این واژه و مفهوم آن برای کسانی که ابتدائاً این درس را فرامی گیرند ناشناخته باقی نماند . بنابراین بخش اول، به تعریف مسئولیت مدنی و آثار و احکام آن اختصاص داده شده است . در بخش دوم ، کلیات مربوط به الزامات خارج از قرارداد مورد بحث قرار گرفته ، بخش سوم مربوط به مسئولیت متصرف مال غیر است ، در بخش چهارم دارا شدن بدون علت و در بخش پنجم ، ایفا ناروا و سپس در بخش ششم غصب ، آثار و احکام آن مورد بررسی قرار می گیرد . بخش هفتم اختصاص به مقررات اتلاف ، بخش هشتم مربوط به مقررات تسبیب است و سرانجام در بخش نهم از استیفا و آثار و احکام آن بحث می شود . در انتها به شیوه معمول شادروان دکتر مهدی شهیدی ، تعدادی از مسائل امتحانی که در طول تدریس این درس طرح گردیده به عنوان نمونه ذکر شده است .